

002/27 HÅELVA

FYLKE: Sør-Trøndelag
Kommune: Røros

Nedbørfelt: 439 km²
Toppunkt: 1561 moh.
Utløpspunkt: 622 moh.
Marin grense: -
Kraftpotensial: 57 GWh
SP-kategori: II
Økonomiklasse: 1
Naturgeogr. region: 34a, 35i

Håelva er et sidevassdrag til Glomma fra øst. Det har sitt utspring i fjellområdene nord for Femunden og renner ut i Glomma ved Røros. Sidevassdraget Hitterelva blir vurdert som eget objekt i Verneplan IV.

Nedbørfeltet har kontinentalt klima. Normal årsnedbør ligger rundt 500 mm.

Landskapet fra Røros og østover den åpne Hådalen er preget av flate furumoer knyttet til ulike terrassenivåer. En langsgående grusrygg - Langegga - er mer eller mindre sammenhengende fra Røros, inn Hådalen og sørøstover fra Håsjøen til Sørvika ved Femunden. Terrenget er dominert av avrundete former, men med variasjoner f.eks. på vestsiden av Feragen hvor de steile Feragsfjella, Gammelmannshøgda og Storhøgda reiser seg. Også på østsiden av Feragen er det jevnt bratt opp mot Vigelen med Støten som høyeste punkt. Hådalsvassdraget er variert, med vekslinger mellom store sjøer og stilleflytende elvepartier. Flensmarka har et småkupert terreng med mange små vann og myrer, dødisgroper, rullesteinsåser og steinblokker.

Håelvas nedbørfelt ligger nesten i sin helhet innenfor det østlandske sparagmittfeltet. Det er store løsmasseavsetninger i feltet.

Vegetasjonen er overveiende fattig i østlige deler, mens større arealer med rik vegetasjon går inn i vestlige deler av vassdraget. Furu og bjørk er de dominerende treslagene. I de østlige deler er lavfurskog vanlig i dalbunnen. Røsslyng-blokkebærskog er ellers vanligste skogtype. Myr finnes spredt, men utgjør større sammenhengende partier nord for Håsjøen og mot Feragen.

Riksvei 702 går langs de nedre delene av vassdraget opp til Håsjøen, før den snur sørøstover mot Femunden. Fra Riksvei 31, som tangerer nedbørfeltet i nord, går det vei ned til Røragen og Feragen. Dessuten finnes det flere bomveier. Bebyggelsen i nedbørfeltet er vesentlig konsentrert nær Røros. I tillegg finnes noe bosetting spredt oppover Hådalen og i området ved nordenden av Feragen. I tilknytning til bosettingen blir det drevet noe jord- og skogbruk. Det finnes om lag 150 hytter innenfor eller tett inntil nedbørfeltet. På 1700-tallet ble vassdraget regulert til tømmerfløtning. Det ble bygget dammer i Langtjønnna, Feragen, Håsjøen og Rambergsjøen, og det ble åpnet en kanal fra Femunden til vassdraget. Denne kanalen ble utbedret i 1984. I forbindelse med gruvedriften på Røros er det i tidligere tider blitt drevet omfattende hogst i området.

Naturfaglige verdier

Vassdraget har relativt stort mangfold både av arter og biotoper, med innslag av enkelte uvanlige arter. Det har stor typeverdi. Vassdraget har stor verdi for forskning og undervisning. Naturtypemessig spenner Håelva over gradienten mellom Femundsmarka og de rikere områdene lenger nord. Typeverdiene i Håelva dekkes ikke av noe annet verneplanvassdrag.

Geofag

Berggrunnen består av forskjellige sedimentære og vulkanske bergarter som spenner i tid fra

prekambrium til devon.

Håelvas nedbørfelt har en særpreget kvartærgeologisk interesse. Langs hele Hådalen går et sammenhengende eskersystem, trolig det lengste i hele Midt-Norge. En esker strekker seg fra Sørvika ved nordenden av Femunden, mot Håsjøen og videre inn Hådalen til Røros. Aktive dyneformer på eskeravsetningen ved Kvitsanden er helt spesielle. Dreneringssystemet, som eskerne i Hådalen er en del av, hadde sitt utløp over hovedvannskillet gjennom Rugelsjøpasset. Området har også en rekke grytehull og terrasseformer. Feragvassdragets delta i Feragen kan være interessant med henblikk på undersøkelse av erosjonsprosesser i postglasial tid.

Meget stor verneverdi ****

Botanikk

Vassdraget har relativt stort mangfold av vegetasjonstyper og arter med en variasjon fra dominerende fattig i øst til en stor andel rik vegetasjon i vest. Interessant og velutviklet vann- og vannkantvegetasjon inngår i vest. En del regionalt sjeldne arter inngår i området. Et større lavalpint område med vegetasjon på ultrabasisisk mark er sjelden i landssammenheng. Flensmarka, et område dominert av fattig furuskog sør for Håsjøen, er vurdert i forbindelse med verneplan for barskog og har fått høyeste verneverdi. Totalt sett har vassdraget ikke spesielt stor produksjon, varierende fra frodig til svært karrig. Vassdraget bærer generelt preg av eldre tiders avskoging.

Stor verneverdi ***

Landfauna

Fuglefaunaen er artsrik, med duetrost og lappmeis som spesielle innslag. Enkelte våtmarkslokaliteter peker seg ut som spesielt verdifulle, f.eks. arealene nedenfor Rambergsjøen, østenden av Håsjøen, nordenden av Feragen og Geitmyrfloene. Vassdraget har betydning for flere truede arter. Fiskeørn har her sitt siste kjerneområde i Trøndelag, og bestanden er av de tetteste i landet. Ellers hekker bl.a. kongeørn, trane og fjellmyrløper. Hvittryggspett er også blitt funnet hekkende.

Beverstammen er fast og stor. Ulv, fjellrev, bjørn, oter, gaupe og hjort forekommer på streif. Ellers er det relativt gode, faste bestander av rev, mink, mår og elg. Små, men faste stammer av rådyr, ekorn og grevling finnes. 20-30 moskus benytter vassdraget fast i sommerhalvåret.

Stor verneverdi ***

Vannfauna

Håelva har på grunn av kontakten med Femunden stor dyregeografisk interesse. Vannkjemisk har objektet fellestrekk med andre vassdrag innen sparagmittområdet; pH er lavere enn i vassdragene innen Trondheimsfeltet, men høyere enn i sørlige deler av Hedmark hvor berggrunnen består av tungt forvitrelig grunnfjell. Krepssdyrfaunaen synes rik sammenliknet med andre vassdrag innenfor de nordlige deler av sparagmittområdet.

Feragen har en typisk ”østfiskbestand”, dvs. gjedde, abbor, sik, harr, lake og ørekyt samt noe ørret. Siken dominerer, men er lite attraktiv pga. bendelorminfeksjon. Fisket er derfor lite omfattende. I elvepartiene mellom vannene er fiskeinteressene større, og her foregår det et betydelig fiske etter harr og ørret. I Håsjøen og Rambergsjøen dominerer siken, men det fiskes relativt lite. I nedre deler av Håelva finnes en av de beste mulighetene for fiske etter harr i landsdelen.

Middels verneverdi **

Kulturminneverdier

Ved Feragshåen er det et interessant fangstmiljø, med tallrike steinalderboplasser og fangstsystemer med 70 dyregraver beregnet på rein og elg. De fleste boplassene har vært brukt av fangstfolk som holdt til i norske og svenske innlandsstrøk i yngre steinalder og inn i bronsealder. Fangstgropene ble

brukt i jernalderen, muligens før. Området illustrerer godt storviltfangst i forhistorisk tid. Øst for Feragen er det funnet et vikingtidssverd, en indikasjon på vikingtidens bosetningsekspanjon fra de etablerte bygdene inn i fangstmarken. Den samiske bruken av området kan gå langt tilbake i tid. Fangstgropsystemene kan muligens knyttes til denne folkegruppen. Samiske funn på den andre siden av riksgrensen er datert til 1000-1100-tallet. Skriftlige kilder fra 1600-1800-tallet viser samisk bruk av Rørosvidda og området vest for Femunden. Sør for Håsjøen står restene etter gammen Nyfinnkojan, nær Fjølburøsta er det en teltboplass.

Fast gårdsbosetning langs vassdraget ble etablert først etter at Røros Kobberverk kom i drift i 1644. Fjellgrenda Feragen ble bosatt i sammenheng med anlegg av smeltehytte. Her finnes slagghauger og gamle gårdsanlegg. I Feragsfjella lå det dessuten kobbergruver og et kromgruvefelt. Det finnes kullmiler og rester etter kullbrennerkoier i området. I sørenden av Feragen går en gammel malmvei. I Hådalen har bl.a. Mølmannsdalen og Kvipsdalen gammel bebyggelse. Gammel og godt bevart seterbebyggelse finnes flere steder. Tømmerfløtingen i Håelva har lange tradisjoner og var lenge nært knyttet til Røros Kobberverk og Bergstaden. Tørresdalsdammen ved Rambergsjøen er en fortsatt delvis intakt steinkistedam. Langs vassdraget er det en rekke fløtningskoier. I 1715-64 ble det anlagt en kanal mellom Femunden og Feragen. Tømmerrennene ligger her fortsatt.

Området er rikt på kulturminner som viser stort mangfold, dekker et langt tidsrom og er knyttet til ulike etniske grupper. Det særpregete fangstmiljøet ved Feragen har store kunnskapsverdier. Mange kulturminner er knyttet til Røros Bergstad som står på UNESCOs liste over verdens mest verneverdige kulturminner. Området har store opplevelsesverdier og mange kulturminner har funksjonell eller topografisk tilknytning til vassdraget.

Meget stor verneverdi ****

Friluftstinteresser

Vassdraget har funksjon både som nærtur- og rekreasjonsområde og dags-/flerdagsturområde for både lokalbefolkningen og tilreisende. Området er lett tilgjengelig, terrenget er forholdsvis lett å ferdes i, og mulighetene for et allsidig friluftsliv er gode. Vassdraget er f.eks. mye brukt til kanopadling. Sommerbruken av området er størst. Det foreligger planer om kultur/natursti langs vassdragets nedre deler. Vassdraget er en viktig innfallsport til Femundsmarka nasjonalpark, og bør sees i sammenheng med de store uberørte naturområdene der.

Meget stor verdi ****

Landbruksinteresser

Jord- og skogbruk

Områdene ved Feragen og nedover langs Hådalen til Rambergsjøen/Håsjøen eies av Statens skoger. I nordenden av Feragen ligger det i alt 16 gårdsbruk. Gårdene her eier jorda ned mot sjøen. Strandlinja tilhører Staten. Omkring Håsjøen og Rambergsjøen i Hådalen er det til sammen 10 gårdsbruk. Langs Rismosjøen og resten av Håelva fram til samløp med Hitterelva er det mindre sammenhengende jordbruksarealer.

Skogen rundt Feragsvassdraget og østlige del av Håsjøen ligger under Statens Skoger. Fra Svartbekken på Håsjøens nordside og fra Svenskmyra på Rambergsjøens sørside er det privat skog langs vassdraget, bortsett fra Stor-Rya, Mølmannsdalen og et par mindre arealer nærmest Bergstaden, som tilhører Staten. På vestsiden av Feragen er det registrert ca 700 da dyrkbar jord. 250 da av dette arealet er under oppdyrking. Ellers er det registrert betydelige arealer dyrkbar jord fra Hådalen felleseter og innover til Feragsdammen på begge sider av Feragselva. Det er her skissert et opplegg for etablering av nye gårdsbruk. Det er ikke aktuelt å gå videre med disse planene nå, men det kan eventuelt bli aktuelt i framtida.

Stor verdi ***

Reindrift

Reindrift har alltid vært en vesentlig del av den sør- samiske kulturen.

Til for en par generasjoner siden var sør-samene nomader, og reindriften deres var svært intensiv sammenlignet med dagens drift.

Rørössamenes bruksområde er delt i fire reinbeitedistrikter: Elgå, Femund, Rias/Hylling og Essand. Disse strekker seg fra Meråker i nord til Engerdalen i sør.

Håelvas nedbørfelt ligger i Femund reinbeitedistrikt, som brukes som felles vinterbeite for Essand og Rias/Hylling. Disse har 9000 vinterbeitende rein fordelt på 21 driftsenheter. Reindriften i dette området går svært bra - med landets største produksjon av kjøtt pr vinterbeitende dyr, og antall rein er i balanse med beiteressursene. I dag har 63 personer reindrift som hovednæring og 13 personer som binæring i de to distriktene Essand og Rias/Hylling.

En eventuell kraftutbygging etter gjeldende planer vil medføre meget store ulemper for reindriften i området. Ulempene vil særlig være knyttet til vassdragets sentrale funksjon som vinterbeiteområde. Over innsjøen Feragen, Feragselva, Håsjøen og Rambergsjøen går det flere flytteleier av stor viktighet. Bruken av beite- og driftsområdene er avhengig av god fremkommelighet og stabile og gode isforhold langs hele vassdraget. Helt sentrale flytteleier kan bli sperret pga. usikre isforhold på innsjøene og åpen elv om vinteren, og i så fall vil området ikke kunne brukes som før (gjennomflytting, oppsamling, skilling, slakting m.m.).

Vinterbeitene er den absolutte minimumsfaktoren for reindriften i området. I tillegg trenger reinen fred og ro. Alle inngrep som forringer de spesielle kvalitetene ved området i dag vil svekke både næringen og den særegne samiske reindriften i området sterkt.

Stor verdi ***

Kraftressurser

Kraftpotensialet i Håelva ligger i å bruke Feragen som magasin ved bygging av Tolga kraftverk i Øvre Glomma. Med inntil 5 m senkingsmagasin kan midlere årsproduksjon i Tolga og nedenforliggende verk økes med ca 57 GWh, mens økningen i vinterkraft vil kunne bli ca 65 GWh. Reguleringen av Feragen vil kunne gi meget billig kraft. Utbyggingen av Øvre Glomma med regulering av Feragen er plassert i kategori II i Samlet plan.